

НАГОЛОСОВІ ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ
КОРЕНЕВОГО АКЦЕНТНОГО ТИПУ В ГУЦУЛЬСЬКИХ
ГОВОРАХ (НА МАТЕРІАЛІ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАЦІ
М. ПАВЛЮКА, І. РОБЧУКА «УКРАЇНСЬКІ ГОВОРИ РУМУНІЇ:
ДІАЛЕКТНІ ТЕКСТИ»)

Костянтин Іваночко

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна)

Анотація. У статті проаналізовано наголосові особливості суфіксальних дієслів кореневого акцентного типу. З'ясовано співвіднесеність кореневого наголошування вербативів з їх структурними морфологічними класами, ітеративною семантикою, як і графемою недоконаного виду, що закорінюються в пізньопраслов'янську мовну спільноту.

Ключові слова: гуцульські говори, південно-західні говори, акцентний тип, варіантна акцентуація, пізньопраслов'янська баритонована акцентна парадигма

Українські говірки Румунії на сьогодні становлять окремий предмет славістики чи слов'яно-романістики. Вони мають тривалу історію дослідження, витoki якої сягають кінця XIX ст. – періоду виходу діалектологічних праць І. Верхратського [Werchratskij 1883]. Докладніше описав особливості окремих говірок І. Панькевич [Панькевич 1934]. Інтенсифікація досліджень, завдячуючи М. Павлюкові [Павлюк 1957, 1958], І. Робчукові [Робчук 1999], І. Ребошапці [Reboşarşă 1977], К. Регушеві [Reguş 1976], Д. Хорватові [Horvath 1978] й О. Горбачеві [Горбач 1977], припала на другу половину XX ст.

Своїми особливостями українські говірки охоплюють окраїнні зони середньозакарпатського, гуцульського, буковинського, подільського і степового говорів географічної України. Добруджські, сучавські, марамороські, окрім банатських, не відзначаються єдністю континууму, що й унеможливило їх природну взаємодію. Освіта, культура, церква рідною мовою переважно перебували на периферії суспільного життя українців Румунії, що й нейтралізувало вплив варіантів української літературної мови на розвиток їх говірок. Натомість простежується помітна інтерференція чеської, угорської і німецької мов, особливо на лексичному рівні.

Лексика, фонетика, морфологія означених говірок Румунії належать до більш продуктивних царин української діалектології. Акцентуація з об'єктив-

них причин виявилась на периферії студій, що й обумовило вибір проблеми. Наголосовий субрівень мови співвідноситься з фонетичним, семантико-граматичним і лексико-семантичним та потверджує тяглість історичних процесів. Дієслову як лексико-граматичному класу слів в наголосовій системі мови відводиться особливе місце: акцентна система дієслів потверджує закоріненість у праслов'янську, а навіть і праіндоевропейську спільноту.

Об'єктом дослідження слугують автохтонні суфіксальні дієслова гуцульських говірок Румунії кореневого типу акцентуації, вибрані зі збірника текстів «Українські говори Румунії» М. Павлюка та І. Робчука [Павлюк, Робчук 2003].

У гуцульських говірках Румунії, як і географічної України, на відміну від інших говорів південно-західного наріччя, а також сучасної української літературної мови, виокремлюється не сім [Винницький 2002, 347–348], а шість акцентних типів суфіксальних дієслів, окрім С1Ф. Особливістю означеного типу є наголошеність інфінітивного суфікса й презенсних флексій. В інших гуцульських говорах, як і говорах буковинсько-наддністрянської групи, він є непродуктивним.

Оскільки більшість гуцульських говірок Румунії позбавлена єдності мовного континууму, а українська літературна мова перебувала на периферії суспільного життя українців Румунії, то досліджувані тексти, як і доданий до них словничок, засвідчують, порівняно з текстами гуцульських говірок географічної України, набагато меншу кількість вербативів. А це призвело до звуження їх лексико-семантичних, семантико-граматичних і дериваційних особливостей. Однак дієслова з кореневою акцентуацією, як і в інших говорах південно-західного наріччя української мови, зрештою і її літературних варіантах, перебувають в активному вжитку.

Свого часу Я. Закревська [Закревська 1966, 123], Н. Марчук [Марчук 1977, 154], В. Винницький [Винницький 2002, 383], Г. Кобирилка [Кобирилка 2010, 132], а пізніше й автор статті [Іваночко 2011] наголошували, на відміну від Л. Булаховського [Булаховський 1947, 2, 5], на стабільності кореневої акцентуації дієслів південно-західних говорів, що виявилася стійкою і не зазнала уніфікації з боку літературної мови.

Морфемні структури вербативів означених говорів характеризуються тематичними афіксами *-а-*, *-и-*, *-і-*, *-ну-*, *-о-* (нуль суфікса), що відповідно репрезентують третій, дев'ятий, одинадцятий, сьомий і восьмий структурні класи. З лексико-семантичного аспекту вони номінують процеси й дії; з фонетичного – (переважно) становлять трискладові структури; з етимологічного – виявляють заглибленість у праслов'янську спільноту.

Семантичні структури вербативів третього структурного класу переважно характеризуються ітеративною семантикою, поодинокі – онома-

топоетичною, і граменою недоконаного виду, презенсні форми – появою інтервокального суфікса *-j-*: *гѡйкаје* «покрикувати «гой!»; *зукати*» [УГР, 332], *гѡкати* (*гѡкати*) «сварити» [СГГ, 45].

Серед дієслів зазначеного структурного класу більшість становлять деривати із семантикою впливу на об'єкт: *пѡтали* [УГР, 188]; *тѡкајемо* [УГР, 178].

Поодинокий вербатив з покликуваним афіксом основи, попри кореневу акцентуацію в інших говорах південно-західного наріччя, як і варіантах української літературної мови, у досліджуваних говірках репрезентує варіантне (кореневе й суфіксальне) наголошування: *кѡтати* [УГР, 340], *кѡтаје* [УГР, 361]: *Јѣк си фажіно кѡтаје - је солоніна, а јѣк не кѡтат си ѱ назімі - дуже солоніна, бо хл'їб си не родит* [УГР, 361]; *кѡтати* (*вѡвц'ї*) «запорувати, доглядати» [ДСсБ, 43]; *кѡтати* «поратися біля худоби» [СГГБ, 103]; *kutaty (sy)* «*krzątać się koło gospodarstwa domowego, porządkować, robić porządek, doglądać czegoś*» [SH, 111]; *кѡтатис'у* «поратися, кидатися з роботою; тепло вдягатися» [МСГГ, 90]; *кѡтати* «порати, годувати (худобу, птицю)» [СБГГ, 244]; *кѡтати*: 1. «виховувати (дітей)». 2. «заспокоювати» [Жел., 392]; *кѡтати, -таю, -ѡи*: 1. «кутати». 2. «турбуватися про когось, доглядати, виховувати (про дітей) (Жел.)». 3. «заспокоювати» (Жел.)» [Гр., 2, 332]; *кѡтати(ся), кѡтаю(ся), кѡтаѡи(ся)* [Орф., 339]. У слов'янських мовах покликуваний дериват виявляє нижчий ступінь продуктивності лексико-семантичної деривації: *кѡтати* «старанно загортати; [турбуватися, доглядати; виховувати (дітей); заспокоювати]»; – р. *кѡтатъ*, бр. [кѡтаць] «кутати, ховати», п. *kutać*, ч. [zakutat se] «закритися, обкутатися», слц. [okutat] «закутати», болг. *кътам* «бережу, ховаю»; схв. *скѡтати* «сховати», слн. [kúiti] «сховатися»; – псл. **kotati, kutati* «укривати, затуляти, окутувати»; іє. **keut-, *kut-* «покривати, укривати» [ЕСУМ, т. 3, 162].

У досліджуваних говірках засвідчується вербатив, що, potwierджуючи свою продуктивність у більшості говорів буковинсько-наддністрянської групи, як і обидвох варіантах української літературної мови та більшості слов'янських, так і не набув нормативності в сучасній українській літературній. Реєстрація ж його укладачами СГГ¹, як і ЕСУМ, з варіантною акцентуацією (кореневою й суфіксальною) умотивовується наголосовою аналогією до Жел.: *д'ѡргати* «процес розчісування конопляного волокна на лергівці» [УГР, 486], *дѡр'гајеме* «розчісуємо, очищаємо конопляне волокно» [УГР, 286], *дѡргати* «чесати (волокно)» [СГГБ, 61]; *але дѡргати*: 1. «чесати волокно на щитці». 2. «рівняти граблями стіжок сіна» [СГГ, 57]; *dergaty* „*czesać przędzy*”. Пор. *derhiwka* [SH, 40]; *дѡргати* «чесати; очищати» [МСГГ, 47]; *дѡргати* «обривати головки

¹ Дешифрування означеної та інших аббревіатур: див. Список скорочень.

льону на дерев'янім гребені, чесати прядиво» [ДСсР, 42]; *dérgati*, -ae «відривати головки льону за допомогою щітки» [НРС, 106]; *dérgáti* [Жел., 177]; *zdérgati* ся «змарніти» [Жел., 294]; *dérgati* [Гр., т. 1, 368]; *dérgáti* «смикати; чесати клоччя дергальним гребенем»; – р. *děrgatъ* «смикати», *дзергатъ*, др. *дъргати* «тс», п. *dziergać* «чесати льон; гаптувати; обшивати петлі; [трясти, смикати]», ч. *drhati* «тремтіти; терти (льон)», слц. *drhat'* «смикати, штовхати, трясти», вл. *džernuč* «смикати, тріпати», нл. *žergas* «тс», полаб. *dargnot* «смикати, чесати льон», болг. *дъргам* «тягну; чешу льон; [хапаю]», слн. *dřgati* «терти, чесати»; – псл. **dřgati* «обробляти льон, обдирати його стебла (зривати головки та листя швидким рухом) продовжує іє., що є поширенням кореня «дерти» [ЕСУМ, т. 2, 36].

На особливу увагу в покликаних, як і інших говірках південно-західного наріччя, заслуговує наголошування дієслова *nadati*. Діалектні тексти репрезентують сплутування носіями багатьох мовних варіантів презенсних форм зазначеного дієслова й однокореневого деривата восьмого структурного класу *pasti*.

Перший з них у бойківських, буковинських говірках, як і локальній сучасній наддністрянській, та варіантах української літературної мови характеризується ітеративною семантикою, що співвідноситься з граменою недоконаного виду й кореневим типом акцентуації: *nádati*, *padájuši* «падати» [СБГ, т. 2, 33]; *nádatisja* «впливати, витікати через краї (про тісто в діжі)» [СБГ, т. 2, 33]; *nádati*, **nádati s тіла*: Слабій наш дід, нічो ни їст та й того *nádae* з тіла, ослабае [СБГГ, 376], *nádati*, *nádaю, nádaеш, nádae (nadé)*; дощ, сніг іде (*padé*) [СМС, 67]; *nádati*, **–коло чого* «запапати»; *–ся* «попапати ся» [Жел, 596]; *nádati*, *-даю, -еш*: 1. «падати». 2. «опадати, випадати». 3. «випадати, линяти (про пір'я, шерсть)». 4. «гинути від заразної хвороби (про худобу)». 5. «доглядати» [Гр, т. 3, 86], *nádati*, *-даю, -еш*: [Орф, 479].

Другий дериват у більшості варіантів української мови засвідчує зв'язаність кореневої морфеми, результативність семантики (грамему доконаного виду) і коренево-флексійне наголошування. Однак нівеляція семантичної диференціації презенсних форм покликаних дериватів носіями говірок південно-західного наріччя, і не тільки, у процесі мовленнєвої діяльності обумовила граматичну й наголосову їх підміну: *nádati* [УГР, 338]: *Из одного боку рубáјемо сок-é"роў, а з другога боку ни"лоў, бо там, д'е сок-é"роў рубáјемо, то ўна тудá маје nádati* [УГР, 338]; *náдала* [УГР, 338], *padé*: шобі чули, колі *padé* дэрево,... [УГР, 186], *Та ўже, јук упадéт на зéмн'у,...* [УГР, 338]; *Бо јук би ўз'іла, знајити, јук падéї, то на дрўгу падéї...* [УГР, 338]; *nádami* «осідати, падати»: *Росá padé* [ДСсБ, 59], *padaty* «padać, upadać», «wypadać, być»: *Meji žinky sestrá to padé zi swisk'*. Пор. *obpadaty, popadaty, wpasty z peczi, zapasty*. [SH, 154]; *náctu*,

padý, padéu [ГБ: 55]; *nála*: *Перед Христом крі́жем náла...* [ГБ, 247]; *pádati, padú, -é, pádaw, -la* «падати, йти про опади»: *s'n'ix padé* «падає сніг»; *dóšč padé* «падає дощ» [СКУТГ, 138]; *nádatu, -dý, -déu*: 1. «падати». 2. *nade* «іти (про дощ, сніг, град)»: *Ц'ільйй дин nadé* дощч [Саб, 216].

Цікаво, що дієслово восьмого структурного класу *пасту*, як і його похідні, у карпатській групі говорів та галицькому варіанті української літературної мови репрезентує кореневий тип наголосу: [*pásti*]: *upásti, upádu, -e, upáv, -la, upadí* «впасти» / *upásti s'a* «потрапити, дістатися»; *propásti, propádu, -e* «пропасти» (*v'in*) *propáv bω* кажуть при згадуванні чорта або замість згадування *оного*; *rospásti s'a* «розвалитися»; *popásti s'a* «потрапити (про якусь подію) на яку-небудь дату» [СКУТГ, 140]; *vnástu, vnádu, vnádeu*: 1. «утратити рівновагу, опору, звалитися, перекинутися на землю». 2. «потрапити в певні обставини». 3. тільки мин. ч. «вмерти, загинути (про бджіл)» [СГЦБ, 88]; *nonástu, -nádus'a, -nádus'a* «мати удачу, успіх» [Саб, 257]; *napástu, napádu, -ádeu*: 1. «нападати». 2. «попасти» [Жел, 486]; *onástu* «опадати» [Жел, 571]; *ponástu, ponádu, ponádeu*: 1. «попадати». 2. – на що. 3. – ся [Жел, 702].

Варто наголосити, що закріпленість укладачами Гр, як і інших джерел сучасної української, за означеним дієсловом та його похідними коренево-суфіксальної акцентуації мотивується екстралінгвальними чинниками, оскільки характер ілюстративного матеріалу не може слугувати підтвердженням зміщення наголосу на презенсній флексії: *nástu, -dý, -déu*: 1. «пасти, впасти». 2. «опуститися на землю». 3. «припасти, покритися» [Гр², 3, 100]; *pronástu, -nadý, -déu /pronádáti, -dáju, -су*: 1. «пропасти, зчезнути». 2. «згинутися, загинути»: *Хто що кому винен, най пропадає з світа* (Чуб). [Гр, 3, 474]; *nástu, nadý, padéu, nadé* «упасти» [Гол, 272]; *vnástu, vnádu, vnádeu, vnádemó* [Орф, 125]; *nonástu(ся), -dý(ся), -éu(ся), -емó(ся)* «влучити, потрапити, дістатися» [Орф, 364].

Вербативи п'ятого структурного класу з кореневим наголошуванням у досліджуваних говорах належать до непродуктивних. Поодинокий, що засвідчується, репрезентує лексико-семантичну групу прохання й характеризується втратою тематичного афікса в презенсі, як і фонеморфологічним чергуванням кінцевого приголосного основи: *кличут* [УГР, 329].

Кореневу акцентуацію виявляють і дієслова дев'ятого структурного класу (із суфіксом основи *-и-*, що теж випадає в презенсних формах) із семантикою впливу на об'єкт. Кінцеві консонанти коренів у презенсних формах також виявляють фонеморфологічні чергування: *báviti* «гаяти, барити, тратити (час)» [УГР, 431]; *kvásviti* [УГР, 345], *kvás'u* [УГР, 356], *kvásvimo* [УГР, 356]; *náciy* [УГР, 352]: *Або ја шош náciy*. [УГР, 352];

² Цікаво, що інтонаційний малюнок жодної з ілюстративних фраз не підтверджує зміщення наголосу на презенсній флексії.

*прáжит*_си [УГР, 347], *прáжити* «смажити» [УГР, 155, 484], *прáжу* «смажу» [УГР, 451], *си прáжит* [УГР, 345], *прáжимо* [УГР, 484].

У досліджуваних говірках, як і обидвох варіантах української літературної мови, засвідчується раритетний вербатив-гуцулізм *ч'їстрити*, що лише в гуцульських говірках потверджує м'якість ініціального африкатного шиплячого. Правда, в інших гуцульських говірках він характеризується варіантним (кореневим і суфіксальним), можливо, під впливом його акцентуації в бойківських говірках (*чїхрáти*, *чїхрáти* «чесати вовну» [СБГ, т. 2, 372]) наголошуванням інфінітивної форми: *ч'їстрити* «чесати (вовну, прядиво)» [УГР, 448]; *чїстрїти* «дергати 1» [СГГ, 213], *чїстрїти* «(вовну на фумелїях) чесати, розкудїювчувати» [ДСсБ, 96], *чїстрити* [Жел, 1073]; *чїстрити*, *-рю*, *-риши* «чесати на гребені прядиво, шерсть» (Гол, 35, 36, 39; Шух, I, 147) [Гр, 4, 466]; *чўстрити* «чухрати», *чўстрити* «бити, сікти; (про дощ) лити»; – результат експресивної видозміни форм *чїстрити* «чесати (чухрати) вовну» (Нед), *чїстрити* «чухрати на гребені прядиво, вовну» під впливом *чўхрáти*. [ЕСУМ, 6, 358].

Дієслово із семантикою можливості й наміру в досліджуваному «говорі», на відміну від більшості говорів буковинсько-наддністрянської групи, виявляє синхронність кореневого наголошування та консервацію ініціального передньоязикового палатального консонанта (-*m'*-): *т'ém'н'у* «пам'ятаю» [УГР, 193]; *kiymuty*, zob. *tiamuwaty* [SH, 95], *tiamuty* «*patiętać, miarkować*» / *zatiamyty: zakiymuty* (że) [SH, 237], *тэмити*, див. *кэмити* [СГГ, 184], *к'ўмити(си)* «пам'ятати(ся); думати(ся); зберігати(ся) в голові» [МСГГ, 77], *кїмити* «пам'ятати» [СГГБ, 91]; *тямити ся* «пам'ятати ся», *аж ся не тямлю* «аж не пам'ятаю ся» [ГБ, 298]; *тямити*, *тямлю*, *тяміши* [Жел, 998], *тямити*, *-млю*, *-миши* 1. «розуміти». 2. «пам'ятати» [Гр, 4, 302], *тямити*, *тямлю*, *-миши* [Гол, 404]. Цікаво, що з-поміж усіх говорів південно-західного наріччя, як і варіантів літературної мови, лише бойківські говірки фіксують аналізований вербатив та його похідні з варіантним наголошуванням – кореневим, суфіксально-кореневим і суфіксально-флексійним (при парокситонній акцентуації презенсної форми першої особи однини): *тямити*, *-міти*, *т'ámїат* «пам'ятати (про когось)» [СБГ, 2, 309]; *ťamīti*, *ťámľu* / *ťamľú*, *ťamít* «пам'ятати» => *řamň'atáti*, *řamň'atováti* | *řř=ťamīti s'a*, *-ľú s'a*, *-ít s'a* «отямитися, спам'ятатися; оправдатися» [СКУТГ, 183].

У досліджуваних говірках, на відміну від гуцульських географічної України, не без впливу бойківських і марамороських, дієслово *родити*, що характеризується процесуальною семантикою, виявляє кореневу акцентуацію, що виводиться В. Складенком з пізньопраслов'янської рухомої акцентної парадигми (**roditi*, **rodīť* (a.n.c.) [Скл, 161]). Цікаво, що ЕСУМ

засвідчує закоріненість покликуваного дієслова в давньоіндійську мовну спільноту, де він засвідчує варіантну (кореневу й суфіксальну) акцентуацію (*várdhati* < *várdhatē*, *vrdhátī*) «росте, множитьься, набирається сил» [ЕСУМ, т. 6, 90]: *ródum* [УГР, 361], *си рóду* [УГР, 364]: *Јék си фаіно кúтаје – је слони́на, а јék не кúтат_си ў назім_і - дуже солоні́на, бо хл'іб си н'е рóдум* [УГР, 361]; *ródити* «давати врожай (про землю)» [СБГ, т. 2, 180]; *róditi*, *róžu*, *ródit* «родити» | *uróditi* «родити». | *uróditi s'a* «родитися»; *naróditi s'a* «родитися» [СКУТГ, 160]; *ródити*, *ródит*: 1. «приносити плоди, давати врожай (про рослини, землю)». 2. *ródжу*, *ródити* «давати життя дитині (дітям) під час пологів» [СГЦБ, 407]. До речі, у локальній марамороській говірці коренева акцентуація потверджує співвіднесеність з граменою доконаного виду: *рожа́ти*, *-жа́йу*, *-жа́йеш*, нед. / *ро́дити*, *ро́жу*, *ро́диш*, док.: 1. «народжувати»: *Рóдилам пéршу ді́тину не'шчасом*. 2. «давати урожай»: *Зе'мл'а не'рóдит*, *аж не пугну́йш* [Саб, 308].

У діалектних текстах говорів «батюків», що є складовою наддністрянських говорів, зазначений дериват виявляє зміщення кореневого наголосу (у формах минулого часу) на тематичний суфікс, зумовленого версифікаційним малюнком. Перша фраза, будучи представлена паремією, характеризується третім пеоном, а друга, співвідносячись з пісненим дистихом, – семистоповим хореем з пірихічною іпостасю: *роді́ў ся* «родіти»: *Хто ся не роді́ў, а умер? (Адам)* [ГБ, 114]; *роді́ла*: *Закука́ла зазуле́йка, терáз не чува́ти, Там, де я ся не роді́ла, му́шу привика́ти* [ГБ, 200].

У лексикографічних джерелах усіх варіантів сучасної української літературної мови аналізований вербатив, як і його однокореневі деривати, переважно репрезентують суфіксально-кореневий тип наголошування: *роді́ти*; *-ся*; *роді́вший ся* *по сме́рти ві́тця* [Жел, 810]; *наро́дити* [Жел, 490]; *породі́ти* [Жел, 709]; *роді́ти*, *-джу́*, *-диш*: 1. «родити, відтворювати»: *Раз мати родила, раз і вмірати* (Ном, № 4268). *Нам Бога не вчить, як хліб родить*³ (Ном, № 35). 2. «родити, давати врожай»: *На одвороті гречка родить* (Ном. № 4194) [Гр, 4, 28]; *роді́ти(ся)*, *-джу́(ся)*, *-диш(ся)* [Гол, 342].

Отже, в означеному вербативі та його похідних у процесі історичного розвитку української мови наголос міг зазнати двох тенденцій: рух від початкового його складу основи – до кінцевого і, навпаки, як наголошує В. Скляренко, від кінцевого – до ініціального. Коренева тип його наголошування, властивий для говорів південно-західного наріччя, є підстави виводити з давньоіндійської мовної спільноти, а суфіксально-

³ Зміщення наголосу на флексію означено дієслова мотивується віршовим розміром (метром) – амфібрахієм в поєднанні з амфімакровою іпостассю.

кореневий, характерний для варіантів сучасної української літературної мови, – у пізньопраслов'янську.

Кореневою акцентуацією в досліджуваних говірках, як і інших локальних гуцульських, локальній північнонадністрянській, бойківських та сучасній локальній марамороській, характеризується ще один вербатив дев'ятого структурного класу із семантикою впливу на об'єкт (*тиччати*). Він виявляє наголосову співвіднесеність з однокореневим дериватом третього структурного класу з ітеративною семантикою, що закорінюється в пізньопраслов'янську баритоновану акцентну парадигму (**t'ykati, *t'yčeti* (a.n.a.) [Скл, 174]): *ті́чемо* [УГР, 178], *ті́чим* «колоти»: *смере́ка ті́чим, а йелі́ця н'і*. [ДСсБ, 87]; *ті́чати* «тичкувати» [МСГГ, 56]; *ті́чати, -у* «тичкувати»: *Ти зі мно́ю фасо́л'і ни ті́чи* «ти мені не рівня»; *ті́чатися* «стосуватися»: *То сі тибé ни ті́чи*. [ДСсР, 87]; *ті́чати до кого-чого* «торкатися чогось, стосуватися кого-, чого-небудь»: *До мене то не тичим; поль. tyczyć się* [СБГ II, 290]; *то́чїти, -и, -їт* «встромляти в землю кілочки, тички для опори рослин»: *то́чїти fasú'ї | potóčїti*. [СКУТГ, 192]; *ті́чати, -чу, -чиш* «ставити тички для тичкової kwasoli» [Саб, 351]. Інші гуцульські говірки його інфінітивну форму репрезентують з акцентною варіантністю. У літературних стандартах покликаний вербатив характеризується різнотипністю акцентних варіантів: у галицькому стандарті – суфіксально-кореневим і кореневим, а в південно-східному – суфіксально-флексійним: *ті́чїти* «тичкувати» [СГГ, 185]; *тичї́ти, ті́чу, ті́чеш*: 1. «»; *ті́чати* 2. «дотичити» [Жел, 966]; *тичї́ти, -чї́, -чї́ш* «втикати тички, ставити галузки (Угор.)» [Гр, 4, 264], *тичї́ти, -чї́, -чї́ш* [Гол, 397]. І лише покликання на джерело ілюстративного матеріалу, фіксованого при реєстрації відповідного вербатива укладачами Гр, попри реєстрацію лексикографічним джерелом періоду українізації, унеможливило його нормативність у сучасній українській літературній мові.

З кореневою акцентуацією в аналізованих говорах засвідчуються й поодинокі дієслова одинадцятого структурного класу з тематичним афіксом *-i-* із семантикою зосередження дії в суб'єкті (*вї́д'їти* [УГР, 366]: *А це́й ка́же, бї́д'їм вї́д'їти, ци́ ја на т'е́бе вї́сипл'у зу́пу, ци́ ти на ме́не* [УГР, 368]) та сьомого з афіксом *-ну-* із семантикою результативності (*ла́пнуї* [УГР, 368], *ла́пнуї си* [УГР, 368]). Останній виявляє співвіднесеність з однокореневим дериватом третього структурного класу із суфіксом основи *-а-*, що зберігається в основі теперішнього часу.

Кореневий наголосовий тип властивий і невеликій групі дієслів восьмого структурного класу з нульовим суфіксом в інфінітиві, кореневі морфеми більшості з яких характеризується кінцевим голосним. Презенсні ж форми засвідчують появу інтервокального сонорного, що слугує маркером грамеми теперішнього часу: *дї́је* [УГР, 371], *дї́јет_си* [УГР,

372]; *znáti* [УГР, 341], *znáju* [УГР, 371], *znáješ* [УГР, 200], *máti* [УГР: 347], *májemo* [УГР, 188]; *си_міје* [УГР, 359], *міјемо* [УГР, 176]; *чүти* [УГР, 341], *чүті* [УГР, 172], *чүје* [УГР, 201]; *шіли* [УГР, 358], *шіјут* [УГР, 357].

Серед дієслів з чистою основою на голосний восьмого структурного класу поодинокі представлені повноголосний дериват, що потверджує, за аналогією до інших вербативів з тотожною структурою, рецесивне відтягнення наголосу на перший склад у презенсних формах: *мél'ут* < *молóти* [УГР, 199], *мéлимо* [УГР, 346].

Отож, відсутність на теренах Румунії єдиного діалектного континууму гуцульських говірок, як і периферійність сучасної української літературної мови в культурному вжитку їх носіїв, призвели до зменшення кількісного складу актуалізованих мовних одиниць, у тому числі й лексико-семантичних їх груп. Однак замкнутість діалектного простору гуцульських говірок Румунії убезпечила суфіксальні вербативи кореневого акцентного типу від наголосових змін. Вони належать до третього, п'ятого, сьомого, восьмого, дев'ятого й одинадцятого структурних класів, інфінітиви яких характеризуються тематичними афіксами (-а-, -ну-, -ø- (нуль суфікса), -и- та -і-). Більшість із них виявляє закоріненість у пізньопраслов'янську баритоновану акцентну парадигму. Поодинокі засвідчують, порівняно з іншими південно-західними говорами та варіантами української літературної мови, зміщення наголосу на афікси, а навіть – варіантність акцентуації. Деякі з вербативів у південно-східному варіанті української літературної мови, переважно під впливом позалінгвальних чинників, виявляють наголошеність суфікса класу основи, як і презенсних флексій.

ЛІТЕРАТУРА

- Булаховський Л., 1947. Український літературний наголос (характеристика норми). Київ – Львів.
- Werchratskij J., 1883. Über die Mundart der Marmaroscher Ruthenen. Stanislav.
- Верхратський І., 1908. Дещо до говору Буковинсько-руського. W: Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, 423–432.
- Винницький В., 2002. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів.
- Горбач О., 1977. Південнобуковинська гуцульська говірка й діалектний словник с. Бродина, повіту Радівці (Румунія). В: Матеріали української діалектології. Вип. 4, Мюнхен, 1–102.
- Закревська Я., 1966. Система особових форм дієслова в західних говорах української мови (Теперішній час). В: Українська лінгвістична географія, Київ, 119–132.
- Іваночко К., 2011. Кореневе наголошування префіксально-суфіксальних дієслів з суфіксальною морфемою -а- (на матеріалі словника Я. Закревської «Гуцульські говірки»), Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Дрогобич. Вип. 28, Філологія, 88–107.

- Кобирилка Г., 2010. Літературно-діалектна взаємодія південно-західних говорів та питання норми на акцентному рівні, Мовознавчі студії. Діалект у лінгвокультурному просторі. Вип. 3, Дрогобич, 129–137.
- Марчук Н., 1977. Дієслівні форми української літературної мови в їх зв'язках з народними говорами. В: Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами, Київ, 144–166.
- Панькевич І., 1934. Говір сіл ріки Рускої був. Марамороша в Румунії, Науковий збірник тов. «Просвіта», X, Ужгород, 185–216.
- Павлюк М., 1957. З історії українських сіл Мараморощини, Новий вік, № 134 – 136, Бухарест.
- Павлюк Н., 1958. Украинские говоры Мараморощины (автореферат кандидатської дисертації). Харьков.
- Павлюк М., Робчук І., 2003. Українські говори Румунії. Діалектні тексти. Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто.
- Reboșarșă I. та ін., 1977. Glosar dialectal ucrainean din comuna Rona de Sus (Maramureș). București.
- Reguș C., 1976. Considerații privind graiurile ucrainene din județul Suceava (автореферат докторської дисертації). București.
- Робчук І., 1999. З історії вивчення українських говірок Румунії. В: І. Робчук, Студії і статті, Бухарест, 27–34.
- Horvath D., 1978. Graiul ucrainean din Crăciunești și Tisa (județul Maramureș) (автореферат докторської дисертації). București.

Список скорочень

- ГБ – І. Верхратський, 1912. Говір батюків. Львів.
- Гол – Г. Голоскевич, 1961. Правописний словник. Лондон.
- Гр – Б. Грінченко, 1907–1908. Словарь української мови. Т. 1–4. Київ.
- ДСсБ – О. Горбач, 1977. Діалектний словник села Бродина повіту Радівці (Румунія). В: Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина повіту Радівці (Румунія): Матеріали до української діалектології. Ред. О. Горбач, вип. 4, Мюнхен.
- ДСсР – О. Горбач, 1965. Словник діалектної лексики північно-наддністрянської говірки сіл Романів, Підсоснів, Підберізці й Лагодів. В: Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області: Відбиток з «Наукових Записок» Українського Технічно-Господарського Інституту в Мюнхені. Т. 7 (10), 24–103.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови [за ред. О. Мельничука], 1982. Т. 1–6. Київ.
- Жел – С. Желеховський, С. Недільський, 1982. Малоруско-німецький словар: у П – х т., Мюнхен.
- МСГГ – Ю. Піпаш, Б. Галас, 2005. Матеріали до Словника гуцульських говірок. Ужгород.
- Ном – Номис М., 1864. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. Марковича і других. Спорудив М.Номис. Санкт-Петербург.
- НРС – Г. Шило, 2008. Наддністрянський регіональний словник, Львів – Нью-Йорк.
- Орф – Орфографічний словник української мови, 1994. Київ.
- Саб – Сабодаш І., 2008. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород.
- СБГ – Онишкевич М., 1984. Словник бойківських говірок: у 2-х ч. Київ.
- СГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник, 1997. Львів.

- СГГБ – Негрич М., Скарби гуцульського говору: Березові, 2008. Львів.
- СГЦБ – Матіїв М., 2013. Словник говірок центральної Бойківщини, Київ – Сімферополь.
- Скл – Скляренко В., 1998. Праслов'янська акцентологія. Київ.
- СКУТГ – Словарь карпатоукраїнського торунського говора, 2001. Отв. ред. А.Ф. Журавлев. Москва.
- СМС – Словник говірки села Стриганці Тисьменицького району Івано-Франківської області, Діалектологічні студії, 2010. Вип. 9: Запозичення та інтерференція. Львів, 361–410.
- УГР – М. Павлюк, І. Робчук, 2003. Українські говори Румунії: Діалектні тексти, Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто.
- Шух - Шухевич В., 1899–1908. Гуцульщина. Т. 1–4. НТШ, Львів.
- SH – Janów J., 2001. Słownik huculski [text], opracował i przygotował do druku Janusz Rieger, Krakow.

EMPHASIS FEATURES SUFFIXAL VERB ROOT ACCENT TYPE HUTSUL DIALECTS
(BASED ON DIALECTOLOGICAL WORK N. PAVLYUK, I. ROBCHUK
„UKRAINIAN SPEAK ROMANIAN, DIALECT TEXTS”)

Summary. In the article the emphasis features suffixal verb root accent. It was found correlation root verbatives emphasizing their structural morphological classes, iterative semantics as gram-meme imperfect form that began in far praslavonic linguistic community.

Key words: Hutsul speak, southwestern say, Accent type, variant accentuation, far praslavonic bary-tone accent paradigm